

"Kmalu bo v vsakem od nas mala krava" Estetika v praksi: Prolegomena

YRJÖ SEPÄNMAA

POVZETEK

Temeljno vprašanje, ki si ga zastavlja prispevek, je, v kolikšni meri lahko govorimo o estetiki kot aplikativni disciplini. Estetiko lahko uveljavimo kot aplikativno disciplino šele tedaj, ko lahko pritrtilno odgovorimo na vprašanje, ali naš predmet dovolj dobro razumemo na teoretski osnovi. Kot estetiki in profesionalci se na eni strani prepoznavamo v vsakdanjih dejavnostih, po drugi strani pa moramo na svoja dejanja gledati kritično, od zunaj, torej kot outsiderji, ki skušajo ne le interpretirati ter razumeti sebe, temveč tudi vrednotiti. Ena izmed pomembnejših nalog estetike je razvoj izkušenosti in tehnik, ki omogočajo interpretacijo ter vrednotenje. Estetik ne sme biti tisti, ki možnosti omejuje, temveč tisti, ki jih odpira. Ob tem lahko načenja pomembna vprašanja, kakršna so na primer: kakšna je uporabnost novih tehnologij glede na umetniško ustvarjalnost, kakšna je povezava med estetiko in okoljevarstvenimi problemi, itn.

ABSTRACT

*"SOON THERE WILL BE A LITTLE COW IN EVERY ONE OF US"
AESTHETICS IN PRACTICE: PROLEGOMENOM*

The fundamental question, which the essay addresses, is to what degree can we speak of aesthetics as an applied discipline. We can propose aesthetics as an applied discipline only when we can answer affirmatively, whether we understand our subject on theoretical grounds. As aestheticians and professionals we can, on the one hand, recognise ourselves in everyday activity; on the other, we can look critically at our actions, as outsiders, who try to interpret and understand ourselves, and also evaluate. One of the most important tasks of aesthetics is the development of skills and techniques, which enable interpretation and evaluation. The aesthetician can not be one who limits possibilities, but one who opens them: With this understanding, we can begin to ask important questions such as: what is the applicability of new technologies with regard to artistic creation; what is the relation between aesthetics and problems of the environment, etc.?

Pred slabim letom je naslovna vrstica nekega finskega časopisa najavila: "Število filozofskih posvetovalnic v Evropi narašča" (Antti Mattila, *Helsingin Sanomat*, 26. 8. 1994). V sklopu razvoja diskusijskih centrov v srednji Evropi je avtor napovedal tudi ustanovitev *Helsinkiškega filozofskega centra* in *Otroške filozofske postaje*. V ZDA etiki sodelujejo pri odločanju o terapevtskih merah v bolnišnicah, velike poslovne družbe pa zagotavljajo strokovnjake s področja poslovne etike. Sam še nisem slišal za estetika, ki bi imel javno kliniko ali uradne ure - razen seveda tistih za študente na univerzi. Toda vse to je mogoče, in to morda celo pred pojavom privatnih posvetovalnic.

Morda res kmalu se bo čista estetika - definirana znotraj strogo akademskega sveta - izpopolnila z možnostjo praktične dejavnosti, to je uporabne estetike, in bo tako po končanem študiju angažirala nekaj ali celo večino naših študentov v smeri podjetnikov in svetovalcev. To je upanje, ki ga je John Fisher izrazil leta 1975 v svojem uredniškem članku v *Reviji za estetiko in umetnostno kritiko*. V tem članku se je usmeril na dejstvo, da je tragedija tega časa v tem, da naša družba ne zna izkoristiti ljudi z vedenjem in znanjem, ki ga tako nujno potrebujemo. Pred Fisherjem se je na povezavo med estetiko in širšimi socialnimi aspekti usmeril Thomas Munro v svojem članku "Premišljeno polepševanje" (1966). Res je, da je naš kongres prvi, ki je odprl problem aplikacije estetike kot temeljno vprašanje. Kljub temu pa se moramo spomniti tudi preteklosti. Tema konference v Darmstadtu leta 1976 je bila "Estetika vsak dan in umetnost", še pred tem pa so v Bukarešti veliko govorili o problemih mest.

Dilema: opazovalec ali udeleženeec

Švedsko-danski estetik Teddy Brunius je nekoč omenil, da se je ob različnih priložnostih znašel v položaju, ko so od njega pričakovali, da bi deloval kot razsodnik okusa. Takšno pozicijo je zavračal. Brunius kot estetik je verjel, da sicer lahko analizira določena vprašanja okusa, vendar ne more zagotoviti odgovorov nanje. Vprašanje, kot je npr., ali določena slika sodi v določen interier, je stvar posebne izkušnosti. Podobno Winston Nesbit v svojem članku "Ali bi filozofija morala biti uporabna?" govori, da bi bilo npr. nesmiselno spraševati filozofa percepcije o predmetu, ki je komaj viden na horizontu. Prav tako pa sta britanska estetika Ruth L. Saw in Harold Osborne v svojem manifestnem članku "Estetika kot veja filozofije" v uvodni številki *Britanske revije za estetiko* leta 1960 agitirala v smeri metakritične pozicije estetike. Na osnovi razmišljanja o analitični tradiciji sta prišla do spoznanja, da je estetikova pozicija pozicija opazovalca, ki ne zahteva dejanskega odločanja pri vprašanih okusa, temveč izključno interpretacijo in razumevanje vprašanj kot je npr., kaj pomeni, ko rečemo, da je nekaj lepo?

Seveda pa ni nujno, da določena razmejitev ostaja tako rigidna. V svojih poznih letih je Osborne sam začel razmišljati drugače. Na konferenci v Krakovu na Poljskem leta 1978 (ki jo je organizirala Maria Golaszewska) se je na temelju razmišljanja o krizi estetike vprašal, ali bi beseda "ne" morala biti legitimen del estetikovega besednjaka. Odgovor je bil pozitiven. Težko sicer npr. sprejemem Osbornov negativen odnos do happeningov in konceptualne umetnosti, ki jih je razumel kot tisto, kar rahlja jasen in čist sistem umetnosti. Strinjam pa se s smerjo njegovega zaključka, namreč, da je estetik prav tako kot umetnik ali muzejski kustos kompetenten del estetske kulture. Kot strokovnjak za filozofska vprašanja je estetik odgovoren za to, kar se dogaja na kulturnem področju, za smer, v katero se to področje razvija, in za pogoje njegovega preživetja. Rezultati so seveda včasih zastrašujoči, včasih pa tragikomični. Vse preveč je primerov, ko estetik z vsem entuziazmom, toda na trhljih tleh, načenja področje, ki ga strokovnjaki še ne razumemo dovolj. Tako glavni dvom v odnosu do uporabne estetike leži v

vprašanju, ali razumemo naš predmet na teoretski osnovi dovolj dobro, da lahko rečemo, da je čas, ko lahko začnemo s praktično aplikacijo estetike.

Estetik, ne da bi se zavedal

Ne glede na vse povedano, se aplikacije razvijajo. Ludwig Wittgenstein, ki je razumel vse pretekle estetske teorije kot velik spodrseljaj, je želel domisliti estetiko v pogledu vsakodnevne kulture, ne kot vedenje, temveč bolj kot dejstvo sposobnosti in izkušenosti. Takšna estetika, integrirana v življenje, bi se tako našla in izražala znotraj naših dejavnosti. Navsezadnje se sami odločamo, kako se bomo oblekli, v kakšnih sobah bomo živeli, kako bomo oblikovali svoje vrtove, kaj bomo gojili na kmetijah, katere razstave in filme si bomo ogledali, za kateri televizijski program se bomo odločili.

Lansko pomlad je švedska družba mlečnih proizvodov *Arla* stopila na finsko tržišče z vznemirljivim reklamnim sloganom "Kmalu bo v vsakem od nas mala krava". Prav tako bi mi lahko začeli kampanjo s sloganom "Kmalu bo v vsakem od nas mali estetik". Na koncu knjige *Antiestetika* Paul Ziff navaja spisek vsega, kar določa estetiko kot način eksistence - to so vprašanja, pisanje, skušnjave, akademski podvig, resnica in končno skrb za cel "živalski vrt" konceptov. Podoben spisek bi lahko prenesli tudi na poddiscipline estetike. Estetika ni ena sama, temveč jih je več.

Kot profesionalci in estetik, ki se zavedamo svoje vloge, se na eni strani prepoznavamo v vsakodnevni aktivnosti (delujemo kot vsi ostali ljudje), kot so npr. vrtarjenje, nabiranje jagod, redčenje gozda, pleskanje hiš ... Hkrati pa moramo gledati na sebe in na svoje aktivnosti kritično, torej kot outsiderji, ki skušajo ne le interpretirati ter razumeti sebe in druge, temveč, ki morajo tudi vrednotiti in se spraševati, kako bi bile stvari lahko narejene drugače ali bolje. Kot čisti akademski podvig je razumevanje lahko pasivno. Aktivno orientacijo pa spodbudi razmišljanje o alternativah, torej načrtovanje in priprava drugačnih usmeritev. Uporabna estetika začenja na tem stiku.

Uporabna estetika je poskus rešitve praktičnih problemov v odnosu lepega in grdega s pomočjo estetskega znanja, izkušenosti in s ciljem, težiti k lepoti ter povečanju estetskega kapitala. Za to obstaja splošna potreba. Seveda pa ne leži vse v zahtevi družbe, ki potrebuje znanje estetikov, vprašanje je tudi, kdo je za to pripravljen plačati. Vsekakor obstajajo tako izdelovalci kot posredniki in sprejemniki, in to na področju umetnosti ter varstva okolja, ki potrebujejo naše znanje. Tudi če estetik ni strokovnjak za določena vprašanja, pa zato ve kaj drugega. Moč in določena sposobnost filozofa, kot tudi intelektualca na splošno, leži v njegovi širini in osebnem globalnem pogledu. Cena, ki jo moramo plačati za določeno splošnost, je nesigurnost v odnosu do posameznosti. V tem primeru pa potrebujemo pomoč specialistov.

Estetska blaginja

Nordijske dežele smo vajeni označevati kot dežele blaginje. Kljub ekonomski krizi je to mnenje še vedno aktualno. Dežele blaginje omogočajo zdravstveno varstvo, vzgojo in bivalne pogoje. Poudarek je torej na zadovoljitvi fizičnih potreb. Pojem blaginje pa nosi v sebi tudi poseben izkusveni aspekt. Dežela estetske blaginje bi morala nuditi lepo življenjsko okolje ter bogato kulturno in umetniško življenje. Estetska dimenzija ne bi smela biti samo način visokega kulturnega presežka, temveč del osnovnih pogojev življenja. Veliko govorimo o ekologiji, arhitekturi, industrijskem dizajnu, trajnem razvoju in ohranitvi različnosti narave. Vsa ta vprašanja pa vodijo v rešitve, katerih konsekvence se v končni fazi neizogibno nanašajo tudi na vrednotenje s

strani estetskega, torej kot odobritev ali zavrnitev. Že leta 1968, na šestem kongresu estetike v Uppsali na Švedskem, je Monroe C. Beardsley v razmišljanju o določanju estetskih standardov in minimalnih zahtev opozoril na problem nasprotujočih si vrednot. Npr. kaj lahko storimo, če pri izbiri barve prometna varnost zahteva eno rešitev, podoba mesta pa drugo?

Ena izmed pomembnejših nalog estetike je razvoj izkušenosti in tehnik, ki omogočajo interpretacijo ter vrednotenje. Pri tem je kritični diskurz bistveni del. Vprašati se moramo, kako je možno prevajati izkušnje in občutja v skupni jezik. Prvorazredni objekti so pogosto deležni verbalnih in vizualnih opisov, problem vsakdanjega okolja (še zlasti industrijskega) pa zanemarjamo. Opisovalci narave običajno ne gredo v skladiščne prostore, rudnike ali gramozne jame.

Čeprav se v odnosu do okolja beseda *lepo* veliko uporablja, so razlogi za to dokaj šibki. Zakaj *lepo*? Lepo navsezadnje ni le enostavna izjava, temveč se kaže in odkriva v znanju ter poglobljeni argumentaciji in kritični analizi. Zanemarjanje razvijanja metod estetske argumentacije (v primerjavi s tradicionalnimi oblikami umetnosti), pomeni izogibati se estetski sferi. Tako argumentacija rada zdrsnje k področju, ki ga je lažje demonstrirati, npr. na problem ekološke ustreznosti ali redkosti določene rastlinske ali živalske vrste, čeprav pod pretvezo, da se pri vsem tem misli tudi na lepoto. Tako je npr. finsko varstvo okolja podvrženo strogi zakonodaji, ki med drugim usmerja izkopavanje gramoza in gradnjo letoviških hiš (Fincem zelo pri srcu) na obalah jezer. Pravne paragrafe, ki se nanašajo na estetske aspekte, je v praksi zelo težko uresničevati - vse se prejkoslej zreducira na raven različnih mnenj. Pri takih razpravah bi morali povabiti k sodelovanju estetika, katerega vloga strokovnjaka v zadevah lepega je tista, ki razjasnjuje.

Domača in zunanja politika

Estetika obsega domačo in zunanjo politiko. Domačo politiko lahko definiramo kot tisto, ki pokriva notranje razprave estetike. Vprašanje, ki se zastavlja je torej, kje mora uporabna estetika najti mesto znotraj širše estetske discipline. Zunanja politika pomeni vzpostavljanje in vzdrževanje odnosov tako z ostalimi področji znotraj znanstvenega mišljenja, kot z raznimi profesionalnimi skupinami. Tu se estetska kultura razširja na področja, ki pripadajo različnim podinteresnim skupinam, kot so arhitekti, oblikovalci, vzgojitelji in podjetniki. Rečemo lahko še, da čeprav je estetska aktivnost pomemben del delovnega časa in državljanske dejavnosti, pa se jo na splošno še vedno preveč povezuje izključno s prostim časom.

Čeprav estetik, ki se čuti odgovornega za kulturo, lahko zares uporabi besedo *ne*, pa vendarle prepoved ne sme biti njegov osnovni interes. Estetik ne sme biti tisti, ki omejuje možnosti, temveč nasprotno tisti, ki jih odpira. Pri tem lahko postanejo pomembna vprašanja, kot so npr. naslednja: kakšna je uporabnost novih tehnologij v odnosu do umetniške kreativnosti, kako bi morali organizirati umetnostno vzgojo in vzgojo varstva okolja, kako lahko omogočamo in podpiramo udeležanje estetskih vrednot in kako lahko s tem preprečimo škodo v okolju. Številni ljudje pričakujejo od nas vzpodbudno besedo in konstruktivne predloge - ne bodo se zadovoljili zgolj z opisom mnogovrstne rabe besede *lepo*.

Bodočnost estetike mora biti tako poudarjena v aktivni usmeritvi. Estetik kot izdelovalec, kot tisti, ki izkuša in opazuje svet, pridobiva vedno večji ugled v filozofiji (Rescher). Estetik si lahko predstavlja bodoče okolje kot npr. *cyborge* - razne združitve človeških bitij in strojev, toda obenem (na bolj vsakdanji ravni) lahko formira simbiotne pare in delovne skupine skupaj z načrtovalci, zakonodajalci in administracijo. To

nam je uspelo pred nekaj leti na Finskem, ko smo razvijali računalniške arhitekturne dizajne in tako povezovali vizualna orodja ter tehnike.

To je pot aktivne estetike, torej estetike, ki ne zaostaja, temveč se približuje vprašanju praktičnega življenja in specifičnih problemov. Primer, ki ponuja model in uresničitev te ideje, je knjiga *Uganke o umetnosti* (1989), ki so jo uredili Margaret B. Battin, John Fisher, Ronald Moore in Anita Silvers. Poleg domače linije obstaja tudi zunanja, torej tista, ki se približuje estetiki od zunaj - od zakonodaje, oblikovanja okolja, umetnostne vzgoje in administracije. Bolj si bomo estetiki in ostali profesionalci odločno prizadevali za povezovanje, prej bomo našli drug drugega.

Estetika kot celota

Do sedaj sem govoril samo o uporabni estetiki. Toda estetika kot celota je prav tako pomembna.

Ko je Medardo, razcepljeni vikont Itala Calvina, postal eno z združitvijo svoje dobre in slabe strani, je ponovno lahko vzpostavil svojo človeškost. Poskusi, ki naj bi vplivali na potek dogodkov, so med znanstveniki večkrat razumljeni kot skrajno negativni. Zmota naj ne bi ležala toliko v samih poskusih, kot v njihovih vsebinah in združenih aktivnostih. Sam verjamem, da je raziskovanje na področju uporabne estetike, prav tako kot na področju čiste estetike, lahko v odnosu do ciljev, metod in logike dobro ali slabo.

Razcepljeno akademsko raziskovanje tako tvori dve polovici, ki se ne prepoznava kot celota v njunem skupnem namenu. Povezovanje obeh polovic in spodbujanje njune rasti je izziv, s katerim se estetika trenutno sooča tako na Finskem kot drugod. Samo kjer se teoretično znanje sreča s praktičnimi izkušnjami in taktičnimi spretnostmi, lahko estetika postane celota, torej nič bolj in manj kot Medardo. In kot pravi Calvinov mali govornik :

"Ko je vikont postal celota, smo pričakovali novo obdobje čudovitih, srečnih dni; toda sedaj vemo, en sam popoln vikont ne more narediti, da bi bil ves svet popoln."

BIBLIOGRAFIJA

- Beardsley, Monroe C.: "Aesthetic Welfare". - *Proceedings of the Sixth International Congress of Aesthetics*. Uppsala, 1968. Acta Universitatis Upsaliensis, Figura Nova, Series X, Uppsala, 1972; str. 89-96.
(Objavljeno tudi v *The Journal of Aesthetic Education*, zv. 4, št. 4, oktober 1970; str. 9-20.)
- Brunius, Teddy: *Elementär estetik. En inledning till studierna. Andra upplagan* ("Elementary Aesthetics. An Introduction to the Studies." (Second Edition. Utbildningsforlaget, Stockholm, 1968 (1961)).
- Eaton, Marcia Mueller: *Aesthetics and the Good Life*. Fairleigh Dickinson University Press, Rutherford, Madison, Teaneck, 1989.
- Fisher, John: "Editorial." - *The Journal of Aesthetic and Art Criticism*, zv. XXXIV, št.1, jesen 1975; str. 3-6.
- Munro, Thomas: "Beautification Reconsidered" - *The Journal of Aesthetic Education*, Inaugural Issue, pomlad, 1966; str. 85-100.
- Nesbitt, Winston: "Should Philosophy be Applied?" - *Philosophy in Context*, zv. 20, 1990; str. 22-36.
- Osborne, Harold: "An Intellectual Crisis in Aesthetics." - *Crisis of Aesthetics ?/ Crise d'esthétique?* International conference on aesthetics. Uniwersytet Jagielloński. Instytut Filozofii, Krakow, str. 215-222.
Puzzles about Art. An Aesthetics Casebook. Margaret P. Battin, John Fisher, Ronald Moore, Anita Silvers. St. Martin's Press, New York, 1989.
- Proceedings of the VIIIth international congress of aesthetics*. Bukarešta, 28. avgust - 2. september, 1972, Editura Academiei Republicii Socialiste Romania, Bukarešta, 1976 (zv. I), 1977 (zv. II).
- Rescher, Nicholas: "Whatever Happened to Philosophy?" - *American Philosophical Quarterly*, zv. 27, št. 2, april 1990, str. 175.
- Saw, Ruth L. and Osborne, Harold: "Aesthetics as a Branch of Philosophy". *The British Journal of Aesthetics*, zv. 1., št. 1, 1960; str. 8-20.

- Sepänmaa, Yrjö: "Applied Aesthetics." - *Art and Beyond - Finnish Approaches to Aesthetics*. (ur. Ossi Naukkarinen and Olli Immonen), International Institute of Applied Aesthetics in The Finnish Society for Aesthetics, Lahti, 1995; str. 226-248. (Pred tem objavljeno v finščini v Synteesi 3 /29; str. 72-91.)
- Wittgenstein, Ludwig: *Lectures and Conversations on Aesthetics Psychology and Religious Belief*. Compiled from Notes taken by Yorick Smythies, Rush Rhees and James Taylor. (Ur. Cyril Barrett). Basil Blackwell, Oxford, 1966.
- Ziff, Paul: *Antiaesthetics. An Appreciation of the Cow with the Subtle Nose*. D. Reidel Publishing Company, Dordrecht/ Boston/ Lancaster 1984. ("Epilogue. How I See Philosophy", str. 141-143.)
- Die Ästhetik, das tägliche Leben und die Kunst*. 8. Internationaler Kongress für Ästhetik. Ausgewählte Vorträge. Zusammenarbeit mit Rudolf Lüthe und Stephan Nachtheim herausgegeben von Gerd Wolandt. Bouvier Verlag Herbert Grundmann, Bonn, 1984.

Prevedla Mojca Oblak